աշակերտը կասի, որ 400 քուրմերին էլ կոտորեց, կամ երկնքից կրակ իջաւ և ուղարկած զինուորներին այրեց կամ լեռը, բայց... բայց այդ բառերը նորա մէջ ոչ մի պատկեր չեն զարթեցնում, նա չի պատկերացնում 400 սպանուած մարդ. իրանց մոլորութեան զոհ գնացած.....

Որպէս զի կրօնը հետաքրքիր լինի, ուսուցիչը պիտի գիտենայ կենդանացնել դասը, սիրէ իւր առարկան, ճանաչի ունկնդիրների ըմբռնման չափն և եղանակը և կարողանայ մանկական զգայուն սրտի մէջ համակրական ջերմ սէր զարթեցնել դէպի այն մեծ ախոյեանները, որոնք կռուում են երկրիս վերայ Աստուծոյ արքայութիւնն հաստատելու համար.

Նոր Կտակարանը եւս առաւել նշանակութիւն ունի երեւակայութեանն ու համակրութեան զգացմանց զարգացնելու գործում. բայց այդ նպատակին հասնելու համար պէտք էր ազատել այն շրջանակից, որի մէջ նա դատապարտուած է մնալ. Անհրաժեշտ է, որ իւրաքանչիւր աշակերտի երեւակայութեան մէջ պարզ կանգնած լինէր Քրիստոսի մարդկային պատկերը, որ նա սիրէր Նրան, որ սովորեցրել է մեզ ուրիշի համար տանջուիլը մեծ երջանկութիւն համարել. Այո՛ անհրաժեշտ է, որ աշակերտը մարդացեալ Աստուծոյ երկրաւոր գործերը պարզ ու որոշ պատկերացնի. Նա մօտ է եկել այն երկրի վերայ, ուր այժմ մենք մօտ ենք գալիս, նոյն օդն ծծել, ենթարկուել կեանքի ծանր պատահարներին, ծիծաղել ու լաց եղել այլոց երջանկութեան կամ թըշուառութեան համար. Ուրեմն շատ մերձ ենք կանգնել Նորա կեանքը երեւակայելու և դէպի Մեծ Վարդապետը համակրական յոյզերով լցուելու համար. Նորա քարոզութիւնները, անկեալ ու մեղաւորին սիրելը, հոգեկան աշխարհին աւելի մեծ նշանակութիւն տալը, կեղծաւորին իւր անունով կոչելը, ճշմարտութիւնը ճակատին ասելու քաջութիւնը, այնպիսի հետաքրքիր պատկերների ու գործողութեանց մէջ պատկերացած են, որ՝ ըստ երեւոյթին, շատ քիչ ջանք գործ պիտի դնէր դասատուն ունկնդրին շօշափելի և սիրագրգիռ դարձնելու, բայց դորանք կրկնում է անուշադիր կերպով, այդ ներքին իմաստին նոյնչափ անուշադիր ուսուցչի առաջ. Մեզանից ո՞ր մէկը գիւղի եկեղեցում մատնութեան գիշերը չի լսել մթութեան մէջ հեծեծանք ու խորը յուզուած հոգու ձայներ. սակայն այդ միևնոյն պատմութիւնները աննկատելի կերպով սահում անցնում են դպրոցի սեղանի վերայ նստողների առաջից. աշակերտը առանց պատկերացնելու, համակրութեան նշոյլ անգամ ցոյց տալու և յուզուելու արտաբերում է՝ Յիսուսին բռնեցին, ապտակեցին, թքեցին, փշէ պսակ դրին, ծեծեցին, խաչը ուսին Գողգոթայ տարան, խաչեցին եւլն.—դորանք նորա համար այնքան սովորական բաներ են կարծես, որ իբր թէ ասէր. նստաւ, վերկացաւ, գնաց, շուռ եկաւ ևլն.

Բայց մի անգամ թող բաց անի կրօնուսոյցը Մեծ Վարդապետի կեանքի խորին խորհուրդը և աշակերտը սիրի Անմեղ Չարչարեալին, թող ըմբռնի թէ տանջանքը բաժին է նորանց, «որք ոչ են յայսմ աշխարհէ»՝ Նորա կեանքն էլ խորհուրդ կըստանայ, եսամոլութեան փշերը կըթափուեն և մարդասիրութեան, ուրիշի համար գործելու, անկեալին օգնելու քաղցր լուծը սիրով յանձն կառնի. Հեզութիւն, խոնարհութիւն և սէր դէպի մերձաւորը կըլցնեն նորա հոգին, որը լաւ կազմուած ու լարուած գործիքի պէս թեթև հպումից էլ «լիահնչիւն ձայներ» կը հանէ. Աշակերտը անպայման կերպով կըհաւատայ աւետարանի այն վեհութեանը, որ բացուում է նրա առաջ շնորհիւ մանկավարժի երեւակայութեան. Կասէք, որ դա տաղանդի գործ է, Մի՞թէ չարժէր մի այդպիսի բարձր կոչման համար նոյն իսկ տաղանդներ փնտռել և ո՛չ թէ ամեն մի չորս աստիճանաւոր կրօն աւարտելու իրաւատէր համարուէր. մանաւանդ ուսուցչի տուած զարկը ոչ միայն անհատի համար է, այլ ամբողջ հասարակութեան ու ժողովրդի. Նորա յառաջացրած ազդեցութիւնը նման է խաղաղ լճում քարից յառաջացած ալիքներին, որոնք գնալով իրարից մեծ շրջաններ են կազմում նոյնպէս և ազգային կեանքի ամեն մի հաստատութիւն ու երևոյթ զգում է այդ բարերար զարկի հետևանքը. ինչ խօսք, որ այդ բարերար ազդեցութիւնը անդրադառնում է և դպրոցի վերայ, որտեղից սկսել էր և գնալով բարձրացնում և բարւոքում նորա վիճակը.

Մենք միայն բաւականացանք կրօնի դասաւանդութեամբ. բայց ընթերցողը թող մի քիչ խորհի և կըտեսնէ, որ դպրոցում աւանդելիք շատ և շատ առարկաներ դասատուի զարթեցրած հետաքրքրութեամբ կարող են շատ մեծ փոփոխութիւններ յառաջացնել հասարակութեան կեանքի մէջ և այն էլ դէպի բարին ու վսեմը. իսկ դորա բանալին վերևում յիշուած երեւակայութիւնն է.

Ս. Ց.

ԽՈՒԼ ԵՒ ՀԱՄՐՆԵՐԻ ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ԴՊՐՈՑ ՇՈՒԻՑԵՐԻԱՅՈՒՄ.

Շուիցերիայում խուլ և համրների համար գոյութիւն ունեցող դպրոցական գործը կանոնաւորուած էր դեռ 1889 թուին, որով դպրոցական հասակ ունեցող բոլոր խուլ և համր երեխաների համար ուսումը պարտաւորեցուցիչ դարձաւ. Գործի յաջողութեան համար ամբողջ երկիրը բաժանուեցաւ 17 ուսումնական շրջանների. Մասնաւոր նպաստներ ստանալով գանձարանից, իւրաքանչիւր

շրջան պարտաւոր էր հիմնել և պահել հաստատուն և նպատակին ծառայող այդպիսի ուսումնական հիմնարկութիւններ։

Այս տարի Զուիցերիայում աւելացան երեք նոր դպրոց, որոնք ծառայելու են միմիայն խուլ ու համրներին կրթելու համար, որոնցից մէկը մօտ ժամանակներս բացուեց Վենեսբուրգ քաղաքում, որ կարող է օրինակելի համարուել ոչ միայն Զուիցերիայի, այլ նոյն իսկ ամբողջ Եւրոպայի համար։ Վենեսբուրգը, որը գտնուում է Վենեսա լճի հարաւային ափում մի գեղեցիկ կոկիկ քաղաք է. ունի ընդամենը 5—6 հազար բնակիչ։ Նորա մաքուր, լայն և գեղեցիկ սալայատակ փողոցներից մէկով կտեսնենք դէպ գիւղը տանող ճանապարհներից մէկի վերայ մի քանի հոյակապ և մեծ քարեայ շինութիւններ։ Ահա հէնց դոքա ի միասին կազմում են Վենեսբուրգի նորաբաց խուլ ու համրների դպրոցը։

Այդ քարեայ շինութիւնների հէնց արտաքինը խիստ հրապուրիչ տպաւորութիւն է թողնում նայողի վերայ։ Հոյակապ հիմնարկութեան ներքին կազմակերպութիւնն աւելի ևս հիացմունք ու զարմանք է յառաջացնում իւր յատակագծի ճշտութեամբ, յարմարութեամբ և հեռատեսութեամբ լինելով, բոլորովին համապատասխան առողջապահական և մանկավարժական պահանջներին և խուլ ու համրների ուսուցանելու սկզբունքներին։

Վերջին 10 տարիների ընթացքում խուլ ու համրների դաստաուութեան զբաղեցնող հարցերից մէկն էր այն սկզբունքը, թէ ինչպէս պէտք է խուլ ու համր աշակերտներին բաժանել դասերի ժամանակ՝ համաձայն նոցա ընդունակութեան և խլութեան աստիճանների։ Սկզբներում խուլ ու համր երեխաները, մինչև անգամ բոլորովին անընդունակները՝ ի ծնէ խուլ ու համր կամ միայն խուլները, ինչպէս և ապա միայն այդպիսի դժբախտութեան պատահածները, նոյնպէս և այն երեխաները, որոնք կարողանում են արտասանել մի քանի հնչիւններ միայն,—ամենքը պարապում էին ի միասին, միևնոյն դասարանում և մի և նոյն դասատուի հսկողութեան տակ։ Բայց սակաւ առ սակաւ, ամենքն սկսեցին խոստովանել, որ դպրոցական պարապմունքների ժամանակ խուլ ու համրների առանձին խմբերի բաժանելն անհրաժեշտութիւն է։ Այդ սկզբունքը առաջին անգամ սկսեց գործադրել խուլ ու համրների ուսուցման մասին յայտնի մասնագէտ Շլեզվինգիում խուլ ու համրների համար գոյութիւն ունեցող դպրոցի տեսուչ Ինգելկէն։ Նա աշակերտներին բաժանեց՝ համաձայն նոցա մտաւոր ընդունակութեան՝ երեք խմբերի, որոնցից առաջիններին նշանակեց A տառով, երկրորդը B տառով և երրորդը C տառով։ Ահա հէնց այս սկզբունքը պատճառ դարձաւ Վենեսբուրգի խուլ ու համրների դպրոցի հիմնարկութեան ծրագրի կազմելուն։

Փողոցի վերայ, հէնց ճանապարհի մօտ, գտնուում է մեծ և գեղեցիկ եռայարկ շինութիւն։ Այստեղ է լինում աշակերտների ընդունելութիւնը. այստեղ է և դասարանները, կացարանը, խոհանոցը և այլն։ Նորան կից շինուած է մի ոչ մեծ, բայց երկար շինութիւն, որի մէջ տեղաւորուած է սեղանատունը, հիւանդանոցը և այլն։ Սոցանից մի քիչ հեռու՝ զուգահեռական կերպով բարձրանում է դարձեալ մի եռայարկ շինութիւն, որտեղ են դասարանական սենեակները, մարմնամարզական սրահը և գործարանը։ Վերջապէս յիշեալ շինութիւններից 150 մետր հեռու, իւր շքեղութեամբ աչքի է ընկնում դարձեալ մի այլ եռայարկ տուն, որը մեծութեամբ և ներքին կազմութեամբ նման է ընդունելութեան դպրոցին։ Սա C անուանուած դպրոցն է։ Ընդունելութեան համար նշանակուած շինութիւնը նորեկների համար է, որտեղ ապրում և ստանում են տարրական կրթութիւն։ Ընդունելութիւնից մի քանի ժամանակ յետոյ նոցա բաժանում են խմբերի և իւրաքանչիւր խմբի հետ առանձին են պարապում։ Մէկ տարուց յետոյ ընդունակ երեխաներին տեղափոխում են բարձր դասարան, որը գտնուում է մի այլ շինութեան մէջ, այդտեղ դասընթացը վերջացնելուց յետոյ մտնում են քաղաքի կրթական տունը։ Անընդունակ երեխաներին տեղափոխում են ընդունելութեան դպրոցից C բաժինը։

Մանկավարժական ամենակարևոր հիմունքներն ստիպեցին, որ C ուսումնարանը հիմնուի բոլորովին առանձին և գտնուի միւս մնացած շինութիւններից բաւականին հեռու։ Ինչպէս յայտնի է, խուլ ու մունջերի մեծ մասին տալիս են և բանաւոր վարժութիւններ։ Շատերը ենթադրում են, որ այդ խօսակցական—բանաւոր եղանակը պէտք է յարմարեցնել բոլոր խուլ և համրների համար։ Ուրիշները համարում են այդ անհնարին՝ մանաւանդ սակաւ ընդունակների համար։ Այդպիսիների համար աւելի նախադասում են կրթութեան հասարակ ձևերը։ Վենեսբուրգի դպրոցի տեսուչ Պ. Նորտին չկամենալով ինքն առաջին լուծումը տալ այդ ամենակարևոր, բայց դեռ ոչ հարկաւոր չափով պարզաբանուած հարցին, շինեց իւր դպրոցն այնպէս, որ նա կարողանայ պիտանացու լինել ապագայում, ինչպիսի լուծումն որ ստանայ այդ հարցը։ Այն դէպքում, երբ ապագայում անհրաժեշտ համարեն գործածել C դպրոցում գրաւոր մեթոդը, այբբենարաններով և կամ առանձին նշաններով, որտեղ աշակերտների մեծամասնութիւնը կկազմեն աւելի ընդունակ երեխաները, այդպիսի դէպքում պէտք է առանձնացնել նրանց միւսներից, որոնք սովորում են բանաւոր մեթոդով, որովհետև մանկավարժա-

կան տեսակէտից վերջինների համար միացեալ ուսուցումը կարող է վնասակար լինել։ Ահա այդ աչքի առաջ ունենալով դպրոցի տեսուչը շինել տուեց C բաժինը բոլորովին առանձնակի միւս շինութիւններից, որպէս զի սաների ապագայ առանձնացումը հնարաւոր լինի, երբ դորա անհրաժեշտութիւնն զգացուի։ Ամբողջ հիմնարկութիւնը շինուած է Անգլօ—Գոթական ոճով, իսկ պատերն ամբողջապէս հատաքարից են։ Նա բաղկացած է 109 ընդարձակ սենեակներից, 4 խոհանոցից, չհաշուած ներքնատունը, որտեղ զետեղուած է բաղանիքը, լուացարանը, մառանը և այլն։ Իւրաքանչիւր յարկում գտնուում է 3 ոչ-մեծ ննջարան, իւրաքանչիւրը 10—12 մահճակալներով (նման ամերիկական համանման կրթական տների)։ Բոլոր շինութիւնները տաքանում են շոգիով և լուսաւորում են էլէքտրականութեամբ։ Միայն շինութեան համար յատկապէս ծախսուել է 520·000 կրօն (մօտաւորապէս 275·000 ր.)

Սկզբներում այդ հիմնարկութիւնը ցանկանում էին հաստատել նոյն շրջանում գտնուող Գէոտէբորդ մեծ քաղաքում, բայց Լանդստինգում այդ հարցը քննելիս, ձայների մեծամասնութիւնը ի նպաստ փոքր քաղաքի ձայն տուեց, աչքի առաջ ունենալով նորա բաղմաթիւ առաւելութիւնները՝ ինչպէս տնտեսական, նոյնպէս և մանկավարժական և բարոյական տեսակէտները։

ՄԱՆՐԱԼՈՒՐՔ·

Հաւաքուածութիւնը միացեալ նահանգներում։ — 1895 թ. միաց. նահանգների բոլոր արծաթի հանքերն ի միասին տուին 72000051 դոլլարի եկամուտ, իսկ ոսկու հանքերը 46610000 դոլլար։ 1896 թ. Ամերիկայի մէջ եղած բոլոր ոչխարներն արժէին 65,167,725 դոլլար, իսկ նոցանից գոյացած բուրդը տուեց 7,555,481 դոլլար։ Գալով հաւերին՝ 1896 թ. այդ երկրում կար 258,871,425 հաւ եւ 26758515 ուրիշ թռչուններ (սագ, բադ, հնդկահաւ եւն)։ Իւրաքանչիւր հաւն եթէ հաշուելու լինենք 50 ցէնտ, իսկ միւս թռչուններից ամէն մէկը 75 ցէնտ, ինչպէս՝ եւ նոցա փետուրը, ձուն· աղբը եւն· ապա այդ թռչունների հաւերի տուած գումարը կը հաւասարուի 290 միլիոն դոլլարի։

Ուրիշ խօսքով հաւերը միացեալ նահանգներում մի տարում յառաջ բերին մի գումար, որով կարելի էր գնել այդ տարուայ արտադրած բոլոր ոսկին եւ արծաթը· բոլոր ոչխարները եւ նոցա բուրդը, ինչպէս գարու, ցորենի, հաճարի եւ գետնախնձորի բոլոր արդիւնքը։ Նոյն գումարով կարելի կը լինէր գնել նոյն տարուայ բոլոր կաթնատու կովերը, որ արժէր 263,935,343 դոլլար։ 1894 թ. հանքերի բոլոր արտադրութիւնները (ոսկի· արծաթ, երկաթ եւն), հաւասար էր միայն 218,169,788 դոլլարի, որով հազիւ նոյն տարուայ հաւի ձուերը կարելի էր գնել։ Բոլոր նահանգների նահանգական եւ վիճակական արդիւնքն էր 445,186,007 դոլլար, որ շատ աւելի քիչ է հաւերի տուած եկամտից։

Հետեւեալ ցուցակը մի ամիսի գաղափար կարող է տալ հաւաքուածութեան համեմատական կարեւորութեան մասին։

Հաւերի հասոյթը — 290,000,000· կրթական ծախք 178,215,536· խոզերի արժէքը — 186,529,745· գետնախնձորի գինը — 78,984,991· ծխախոտի գինը — 75,574,220· բամբակի գինը — 559,164,640· ցորենի գինը — 237,538,998· վարսակի գինը — 165,635,088։

*
* *

4400 տարուայ հաց։ — Վերջին ժամանակներս, Բեռլինի գեղարուեստական ճեմարանում ուսուցչապետ Վիտտմարկը ի ցոյց էր դրել մի այդպիսի հաց։ Դա՝ եգիպտական հացի մի կտոր է, թխուած ցորենի կոշտ ալիւրից։ Մանակի մէջոցով հացի գոյնը տալուց յետոյ կարելի էր նկատել նորա վերայ ցորենի թելիկ· այդ հացի մի կտորը օսլայի վրայ զգալի հակադրութիւն առաջ բերեց, իսկ երբ այդ փորձի արդիւնքի վրայ մի քանի կաթիլ կալիոնի — մանշուկի մշաթմոց աւելացրին՝ կապտաւուն գոյն ստացաւ։ Դժբաղտաբար Prometheus ամսագիրը տեղեկութիւն չէ հաղորդում թէ որտեղ եւ ի՞նչ հանգամանքների մէջ է գտնուել այդ հաղուագիւտ, արշիծեր հացը։

*
* *

Մուրացկանների լրագիր։ — Պարիսում մի լրագիր է հրատարակուում յատկապէս մուրացկանների համար։ Լրագիրն ամենօրեայ է եւ լոյս է տեսնում առաւօտները մի փոքր թերթի չափով եւ պարունակում է ճիշդ ցուցակ այն բոլոր կրօնական արարողութեանց, նշանաւորութեանց, հարսանիքների, կնունքների, թաղմանց եւայլն, որ օրուան ընթացքում տեղի պիտի ունենան։ Երկրորդ սիւնեակում լինում են աւելի կամ պակաս յայտնի բարեգործ տղամարդկանց եւ կանանց հասցէները, ուր որոշուած է եւ ժամը, երբ նոցա տանը գտնել կարելի է։ Անուշեստեւ մանր զրոյցներ են լինում աղքատների կեանքից, նոյնպէս եւ ամեն տեսակ խրատներ։

— Եւրոպական պետութեանց մէջ 1000 բնակչից ժողովրդական դպրոց յաճախող աշակերտների թիւն է Զուիցերիայում 167, Շուէդիայում 160, Գերմանիայում 158, Մեծ Բրիտանիայում 155, Նորվեգայում 150, Ֆրանսիայում 146, Նիդերլանդիայում 145, Աւստրօ—Հունգարիայում 130, Բելգիայում 110, Սպանիայում 105, Դանեմարկայում 100, Իտալիայում 89, Ցունաստանում 62, Բուլգարիայում 52, Պորտուգալիայում 50, Ռումանիայում 44, Սերբիայում 33, Ռուսաստանում 21։

Նոյնպէս 1000 զինուորից անգրագէտ էին Շուէդիայում 1, Գերմանիայում 2, Դանեմարկայում 5, Զուիցերիայում 22, Նիդերլանդիայում 50, Ֆրանսիայում 55, Բելգիայում 144, Աւստրօ—Հունգարիայում 220, Ցունաստանում 500, Իտալիայում 590, Ռուսաստանում 708 եւ Սերբիայում 795։

*
* *

Կոպենհագէնում եւ Ստոքհոլմում կան առանձին ընկերութիւններ, որոնք մատակարարում են բնակիչներին առողջարար եւ մաքուր կաթ։

Ագարակների վրայ հսկում են անասնաբուժներ· նոքա իւրաքանչիւր օր նայում են ամեն մի կովի ստինքը եւ քննում կուրծքը։ 1895 թուին Կոպենհագէնում 5000—6000 կովերի մէջ գտնուել է 422 հատ թոքախտով հիւանդ կով։ Հիւանդ կովի կաթը չէ ծախսուում։ Երբ յայտնուում է մի որ եւ է վարակիչ հիւանդութիւն ագարակներում ապրող կամ ծառայող մարդկանց մէջ, այդ դէպքում կաթը նոյնպէս չէ վաճառուում։ Գործը աւելի եւս խրախուսելու համար այդպի-